

oko Velike. U borbu su stavljeni i oklopni vlakovi, no i oni nisu imali nikakvog uspjeha. Domobranstvo je imalo dosta gubitaka, njihov točan broj još nije ustanovljen. Mnogo je i vojske raspršeno, te ona luta poljima, dok se ne vrati u svoju jedinicu. Jutros oko osam sati došlo je požeškoj posadi pojačanje iz Broda na Savi i odmah se uputilo u borbu. Posljedci nisu do sada poznati. Iz sela Velike raširili su se partizani po selima Radivancima, Potočanima, Dragi, Biškupcima, Stražemanu i Doljancima na zapad, te na istok po selima Češljakovci, Golobrdce, a oko jedan sat danas poslije podne ušli su i u Kapitol. Radi opasnosti, koja prijete Požegi od ove strane, povučena je posada iz sela Tornja i Kaptola ovamo u Požegu, te poslana u borbu prema Velikoj.

Nastalom ovom situacijom sam grad Požega je vrlo ugrožen. Možemo kazati, da se njen pad može očekivati svaki čas, ukoliko ne dođe jača snaga vojske, da suzbije njihovu najezdu."

Ofanziva - klešta i čekić

Kao što gomilanje oblaka nagoveštava oluju, tako su i pokreti trupa, užurbani transporti putevima i kolanje glasina po narodu bili znak većih ratnih dejstava. Još se ništa pouzdano nije znalo, ali već se reč - ofanziva - raznosila od usta do usta, od sela do sela, širom Slavonije. Strah i zebnja su kosili celim predelom od Bilogore do Dilja i između Save i Drave.

U sva veća mesta koja uokviruju planinski masiv Psunja, Papuka, Ravne gore i Krndije, pristizali su Nemci, ustaše, domobrani. Desetine hiljada, opremljeni, naoružani, ratoborni. Sila. Došao je

kraj i tim partizanima, pričali su brbljive ustaše i domobrani po birtijama Banove Jaruge, Daruvara, Virovitice, Podravske Slatine, Našica, Slavonske Požege, Okučana... Sada je i vreme: sve što ne valja, to je u šumi; zima je na izmaku, još je drveće golo, a to je pravo vreme da se stegne obruč oko bandita i odmetnika i da se jednom zauvek unište.

Nemački general Brauner je 16. marta 1943. sa svojim štabom krenuo iz Zagrebajj Daruvar. Njemu, komandantu nemačke 187. rezervne divizije poverena je operacija „Braun“. Zadatak je bio: uništenje partizanskih snaga severno od Save, a zamisao - blokirati psunjsko-papučki masiv i sa više operativnih grupa, najvažnijim pravcima prodreti na oslobođenu teritoriju, opkoliti partizanske snage i počesno ih uništiti. Neprijatelj je krenuo u napad 20. marta 1943.

*

Obaveštajni podaci koji su se slivali u štab 3. operativne zone iz dana u dan su potvrđivali da neprijatelj preduzima ofanzivu velikih razmera. Reagovalo se brzo i odlučno, iako raspored, planovi i namere protivnika nisu bili sasvim jasni. Odmah je formiran Operativni štab za Slavoniju sa Matom Jerkovićem na čelu. Jerković je dvadesetosmogodišnji zamenik komandanta 4. divizije. Neposredno pred rat završio je Pravni fakultet u Zagrebu, a po kapitulaciji zemlje, Partija ga šalje u domobrane. Odatle je vešto i lukavo upućivao partizanima oružje, opremu i podatke, a u maju 1942. je sa celim vodom domobrana prešao u Baniju na stranu Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda gde je

postavljen za komandanta 5. bataljona u Odredu Nine Markovića. Ubrzo je posle akcije na Gojilo postao komandant Kalničkog NOP odreda s kojim je u srcu tzv. Nezavisne države Hrvatske, nadomak Zagreba, činio prave podvige. Lako je pronicao u smisao partizanskog načina ratovanja, vodeći računa o štapskoj kulturi i pismenosti.

Do tada su u izveštajima partizanski komandanti upotrebljavali za neprijatelja samo reč „banda“, za partizane „naši“, oružje nije specificirano, sopstveni gubici nisu navođeni, a neprijateljevi su neodmereno preuveličavani. Zapovesti, naređenja, izveštaji i drugi štapski dokumenti najčešće su, u prvim akcijama, pisani nestručno ili nikako. Posle Petra Drapšina i Milana Stanivukovića Oficira, koji su mnogo učinili za štapsko osposobljavanje mladih, neiskusnih, pa i nedovoljno pismenih partizanskih komandanata, Jerković je, takođe, tome doprinosio. Tražio je vojni rečnik, sažetost, tačnost, istinu. U ovakvim prilikama, kakve stvara ofanziva, to je bilo od izuzetne važnosti.

Sada se, radi veće sigurnosti, partizansko rukovodstvo sa Zvečeva povuklo na Lom, jedan od visova u nepristupačnom pragorju Papuka. Ispod su vrela plahovite Brzaje i Duboke. To su sveže vode koje okrepljuju i plave se od tek rastopljenog snega.

U Operativnom štabu na jednom skrovitom proplanku, pod gustim granama borova, napetost je l žurba. Na tek uspostavljenoj telefonskoj centrali sa svih strana stižu uznemirujući izveštaji o pokretima neprijatelja prema slobodnoj teritoriji. Kuriri dolaze i odlaze. Konji su stalno, osedlani, svi su u stanju potpune spremnosti. Jerković je zadržao vedrinu i neko nadmoćno raspoloženje kada je upući-

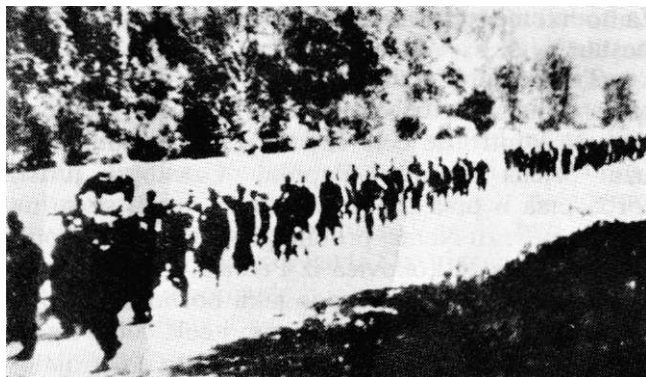
vao brigadama naređenje za raspored i dejstvo. Naređenje za 12. brigadu glasilo je: štab Brigade će skoncentrisati potrebne snage na jednom mestu svog sektora i prema konkretnoj situaciji udariti neprijatelja po jednom njegovom delu. Pored toga jače snage treba uputiti neprijatelju iza leđa, sa zadatkom da ga sa te strane napadnu i otmu teška oruđa... Za to vreme na ostalim svojim položajima treba ostaviti oslabljene delove. Nakon razbijanja, jednog dela neprijateljevih snaga mora se preći na drugi deo. Stalno treba imati na umu da pozicijski frontalni rat s neprijateljem ne donosi nikakve koristi, nego samogubitke. Samo pokretom i veštım manevrisa- njem moguć je uspešan

*

Gipkost manevra i komandovanja bio je odgovor na ofanzivu. Tako su 12. i 17. brigada i Psunjski odred, objedinjeni pod Operativnim štabom kojim je rukovodio iskusni Vicko Antić Pepe, dok su 16. omladinska i 18. brigada, kao i Diljski odred - bili pod komandom Milana Stanivukovića i Vlade Janjića Cape. Antić je naređenje za 12. dobio usmeno. Bio je to zadatak od velike važnosti.

Pravac u zahvatu od Kamenskog prema Zvečevu izvodio je u srce slobodne teritorije. Tu su bila sva sedišta nove narodne vlasti, skladišta i radionice, ali, pre svega, tu su bile bolnice. Na Ravnoj gori i oko Vučjaka, u nepristupačnim šumskim predelima, nalazilo se nekoliko stotina teških ranjenika i tifusara, a među njima i Petar Drapšin, komandant 4. divizije.

Dvanaesta brigada je usiljenim maršem hitala da zatvori taj pravac. Međutim, neprijatelj je već

12. brigada prolazi kroz Zveievo

21. marta zauzeo važnu tačku, selo Šažije. Treći i 4. bataljon su nekoliko sati odolevali naletima neprijatelja koji je po svaku cenu nastojao da se probije prema Zvečevu. Međutim, kako je neprijatelj pojačavao napad, tako su bataljoni vesto odstupali i zabacivali mu se iza leđa.

Prvi bataljon je iznenadno prodro preko ceste Pakrac - Kamensko i u rejonu sela Tisovac, u sadejstvu sa ostalim bataljonima, razbio celu pret hodnicu jedne nastupajuće kolone. Tom prilikom uništiti su i dva tenka i četiri kamiona. Junak iz akcije na Podravsku Slatinu, Milorad Vidović, sada komandir 2. čete 1. bataljona, sa grupom boraca, bombaša, privukao se koloni i onesposobio dva tenka, a sam zaplenio sanitetski automobil.

Tokom tri dana, do 20. do 22. marta, Brigada je, vodeći manevarsku, ali iscrpljujuću borbu sa nadmoćnim protivnikom, zadržala njegovo nadiranje.

Za to vreme svi ranjenici su sklonjeni na sigurna mesta.

Trećeg dana ofanzive Nemci su pravac glavnog udara usmerili na trigonometar 856, čijim ovladavanjem se kontroliše cela Ravna gora, a odatle i svi južni prilazi Psunju i Papuku. Uzastopni juriši, borba prsa u prsa trajali su satima. Kada su se na jednom odseku Nemci probili, glas dvadesettrogodišnjeg Dušana Uskokovića iz Pivnica, komandira 1. čete 3. bataljona nadjačao je jeku borbe: krenuo je na juriš, a za njegovim primerom i cela četa. Ogorčeni, razdraženi zverstvima i nasrtljivošću neprijatelja borci nisu žalili svoje živote, pa su padali, ali su hrabro nadirali i uspeli da rasprše nemački streljački stroj. Posvuda kraj bukava, u paprati, u lišću, ležala su njihova nepomična tela, ostavljeno oružje. Ostao je da leži tu u svom zavičaju i mitraljezom pokošen Dušan Uskoković i njegovi drugovi borci: Rajko

Graovac iz Duzluka, Vidosava Stanisavljević iz Gornje Pištane, Mile Gostimir iz Sekulinaca, Cvijetin Janjošević iz Seovice, Ilija Jurišić iz Pušine, Nikola Komlenac iz Grahovljana, Vlado Mihaljević iz Kusonja, Milan Milašinović iz Duzluka, Mićo Ninković,

Ljuban Prodanović iz Šeovice, Mile Orozović iz Boraka... mladići dvadesetih godina, deca ovih krajeva, nedaleko od svojih ognjišta.

U vreme borbe za kosu Gredine iz štaba Brigade je krenuo kurir Pavle Slavujević sa porukom 3. bataljonu da se prebaci na Papuk. Hitajući strmim stazama, kroz prostranu šumu, često je zastajao da bi razabrao mesto borbi i mogućni položaj neprijatelja. Ko bi se snašao kada su mogućna i najgora iznenađenja. Nemačke i ustaške snage, dobro naoružane i izvežbane jedinice i grupe takođe su se

podmuklo provlačile i duboko ubacivale u slobodnu teritoriju, ne bi li zašle brigadama iza leđa, ali još više tragajući za skrivenim partizanskim bolnicama. Pavle Slavujević je naleteo na jednu takvu ustašku jedinicu. Uhvaćen je na prepad i na licu mesta, bez milosti, preklan. Nedugo zatim, terajući ovu satniju, partizani su našli nesrećnog kurira i u njegovom skrivenom džepu brigadno naređenje 3. bataljonu.

Vest o smrti kurira Pavla Slavujevića munjevito se proširila od borca do borca. Kada su tokom brzih pokreta sa Psunja na Papuk i obratno, da bi se zavarao neprijatelj, bataljoni 12. brigade na vrhu Javorovice naišli na Nemce, zametnula se ogorčena borba za taj vrh. Komesar 3. bataljona Ivan Senjug Ujak, izražavajući valjda sav gnev zbog poginulih drugova i takvih zverstava kakvi su učinjeni nad mladim kurirom i ostalim hrabrim partizanima, natprirodnim poklikom je poveo bataljon na juriš. Pod naletom partizana satrvana je gotovo cela nemačka četa. Oko šezdeset leševa ležalo je posvuda unao-kolo.

Tako su prolazili dani ofanzive. Posle dnevnih borbi dolazio je pokret. Gotovo je stalno rominjala hladna kiša, natapajući odeću. Kolone kreću u nepoznato. Ide čovek za čovekom, držeći se za ruke. Blato, mulj, studen i planinski potoci čiju vodu valja gaziti preko pasa, strmina uz koje srce izlazi na usta, provlačenje uz same neprijateljeve položaje, kraj njihovih vatri koje plamte po visovima i kosama, kao na nekom vampirskom groblju, sve je to teret koji valja podneti i otrpeti.

Sada ni Brigada, ni bataljoni, pa ni čete često ne primaju naredbe, kao da je u svakog borca ušlo saznanje da u ovim danima i u ovakvim prilikama

nikakav štab ne može komandovati hiljadama ljudi koji se borbe na smrt, jer svi oni znaju da je ovu zajedničku sudbinu i život svakog pojedinca ne odlučuju toliko naredbe, postojanje štabova, mesto na kome dolazi do borbe, pa ni vrsta oružja koje ih bije, nego ona nedostižna snaga koja se zove partizanski duh i moral.

Ipak su pale velike žrtve. Negde u ovim borbama poginuli su: vodnik Stjepan Palenkić iz Slobodnice, Dmtar Uzur iz Šeovice, komandir čete Dušan Uskoković iz Pivnica. Petar Vidić i Mile Zailac iz Srednjih Grahovljana, Pajo Vuković iz Progomelja, komandir čete Jozo Klišić iz Slavenskog Broda. Jozo je bio predratni skojevac i u njegovoj kući su se 1941. skojevci i članovi Partije obučavali u rukovanju pištoljem i puškom i sticali osnovna vojna znanja. Otišao je u partizane u rano proleće 1942. i u 12. brigadi je od njenog formiranja. Ko zna gde mu je grob. U borbi kod Bućja ranjen je u nogu i komandant 2. bataljona Vlado Lončarić koga su u protivnapadu jedva spasili njegovi borci.

„Kana" kod Šušnjara

Sedeći na jednom deblu u šumi, mokat i prozebao, *Vicko Antić* Pepe je čitao dokument. Neočekivan i dragocen. Ponekad bi pogledao mladića koji mu ga je doneo. Bio je to izveštaj ustaškog logornika za Slavonsku Požegu ustaškom stožeru Velike župe Livac Zapolje u Novoj Gradiški. U izveštaju je opisan napad 12. brigade na Veliku i Vetovo. Ovaj visoki ustaški funkcioner naveo je da su partizani bili naoružani uglavnom automatskim oružjem, a imali su i nekoliko bacača najtežeg kalibra. U